

PAWEŁ ZŁAMAŃCZUK

Model postępowania karnego w sprawach wszczętych przez małoletnich w Anglii (XIII–XVIII w.)

The model of criminal proceedings in cases initiated by infants in England (13th–18th c.)

Zasady odpowiedzialności nieletnich w średniowiecznych prawach Europy były przedmiotem studiów podjętych w rodzimej literaturze historyczno-prawnej. W pionierskiej pracy M. L. Klementowskiego poświęconej tej tematyce swoje miejsce znalazło również określenie wieku dziecka podlegającego odpowiedzialności, zasady odpowiedzialności oraz wymiar i wykonanie kary w stosunku do nieletnich w średniowiecznej Anglii.¹ Niniejszy artykuł podejmuje tematykę odmienną, dotyczącą modelu postępowania karnego w sprawach wszczętych przez małoletnich przed sądami *common law*. Głównym celem studium jest analiza sposobu realizacji funkcji oskarżenia przez małoletnich oraz przebiegu postępowania w sprawach tego rodzaju.

1. Jedną z podstawowych form wszczęcia postępowania karnego w Anglii było wniesienie skargi karnej w trybie *appeal* (łac. *appellum*). Było to indywidualne oskarżenie wnoszone i popierane przed sądem przez osobę prywatną. *Appeal* wszczyślało postępowanie z ramienia osoby prywatnej (*at the party's suit*), stąd formalnie król nie występował tu jako strona postępowania.²

¹ M. L. Klementowski, *Odpowiedzialność nieletniego w średniowiecznych prawach Europy*, [w:] *Postępowanie z nieletnimi, orzekanie i wykonywanie środków wychowawczych i poprawczych*, red. T. Bojarski, Lublin 1988, s. 20–37.

² Oskarżenie przez *appeal* uznawane jest za formę ścigania z ramienia osoby prywatnej (*party's suit, private prosecution, private action*), zob. J. Bellamy, *Crime and Public Order in England in the Later Middle Ages*, London 1973, s. 147; idem, *Strange, Inhuman Deaths. Murder in Tudor England*, Sutton 2005, s. 83; *Crown Pleas of the Wiltshire Eyre, 1249*, red. C. A. F. Meekings, Devizes

Zdolność procesową do bycia stroną czynną (*appellor, appellant*) w postępowaniu prowadzonym w trybie *appeal* miały osoby fizyczne, w tym również małoletni. W tym trybie ścigania legitymację procesową po stronie czynnej uzyskiwali pokrzywdzeni oraz, w sprawach o zabójstwo, ich najbliżsi krewni.³ Jedyne w wyjątkowych sytuacjach *appeal* mogło być wniesione przez inne osoby.⁴

Problem wszczęcia postępowania karnego przez małoletniego w trybie *appeal* był przedmiotem rozważań autorów angielskich traktatów prawniczych z XIII w. Sama dopuszczalność wniesienia oskarżenia przez małoletniego nie podlegała ograniczeniom. Ze względu jednak na wiek oskarżyciela wszczęte przez niego postępowanie podlegało odroczeniu na czas niepełnoletności. Stanowisko takie odnajdujemy u *Bractona*, w późniejszym od niego traktacie *Fleta* oraz *Mirror of Justices*.⁵ Odrębnie traktowane było w angielskiej literaturze prawniczej przestępstwo zdrady (*treason*) jako czyn szczególnie niebezpieczny. W sprawach tych autorzy traktatów XIII-wiecznych wskazywali, że każda osoba mogła wystąpić z oskarżeniem w trybie *appeal*.⁶ *Bracton* wyraźnie nawet dopuszczał w sprawach o zdradę oskarżenie wnoszone przez małoletniego.⁷

Autor traktatu *Britton* zastrzegał jednak, że nie każdy mógł być oskarżycielem, wymieniając egzemplantywnie dzieci poniżej 14 roku życia.⁸ W traktacie *Mirror of Justices* odnajdujemy natomiast *passus*, zgodnie z którym oskarżony nie

1961, s. 4, 46; R. T. Groot, *The Early Thirteenth-Century Criminal Jury*, [w:] *Twelve Good Men and True, The Criminal Trial Jury, 1200–1800*, red. J. S. Cockburn, T. A. Green, Princeton 1988, s. 8; D. Klerman, *Settlement and the Decline of Private Prosecution in Thirteenth-Century England*, „Law and History Review” 2001, vol. 19, s. 3; *Royal Justice and the Medieval English Countryside: The Huntingdonshire Eyre of 1286, the Ramsey Abbey Banlieu Court of 1287, and the Assizes of 1287–88*, red. A. R. DeWindt, E. B. DeWindt, Toronto 1981, s. 45.

³ *Royal Justice...*, s. 45; *Crown Pleas of the Wiltshire...*, s. 78; D. Klerman, *Women prosecutors in thirteenth-century England*, „Yale Journal of Law and Humanities” 2002, vol. 14, s. 271, 277. Por. *The Reports of Sir John Spelman*, vol. I, red. J. H. Baker, Selden Society, vol. XCIII, London 1977, s. 58 (34).

⁴ *Bracton, De Legibus et Consuetudinibus Angliae*, vol. II, red. G. E. Woodbine, Yale 1922, s. 352 (naoczny świadek czynu), 398–399, 413 (osoba, pod której pieczęcią pozostawały dobra).

⁵ „Item differtur appellum ad tempus pro minori aetate, sive minor appellans sit vel appellatus.”, *Bracton...*, vol. II, s. 399; *Fleta, Prologue, Book I, Book II*, vol. II, red. H. G. Richardson, G. O. Sayles, Selden Society, vol. LXXII, London 1955, s. 70; *The Mirror of Justices*, red. W. J. Whittaker, Selden Society, vol. VII, London 1895, s. 51.

⁶ *Bracton...*, vol. II, s. 334; *Fleta...*, vol. II, s. 56; *Britton, The French text carefully revised, with an English Translation Introduction and Notes*, vol. I, red. F. M. Nichols, Oxford 1865, vol. I, s. 99.

⁷ „Ad accusationem vero huius criminis admittitur quilibet de populo, liber homo et servus et minor infra aetatem constitutus dum tamen accusatus attachietur usque ad aetatem accusantis.”, *Bracton...*, vol. II, s. 334–335. Zob. J. Bellamy, *The Law of Treason in England in the Later Middle Ages*, Cambridge 1970, s. 19.

⁸ „Chescum homme neqedent ne peut mie apeler generalment [...] ne enfaunt de eynz age de xiiii. aunz...” , *Britton...* s. 98.

musiał udzielać odpowiedzi, jeżeli z oskarżeniem w trybie *appeal* wystąpiła przeciwko niemu osoba w wieku poniżej 21 lat.⁹ Granica wieku 21 roku życia pojawia się ponadto w *Mirror of Justices* jako wyznaczająca zdolność do wystąpienia z oskarżeniem w roli *approvera*, specjalnej kategorii oskarżyciela, który wcześniej przyznał się do winy i wystąpił z formalnym oskarżeniem przeciwko ujawnionym współlnikom.¹⁰

W prawie angielskim obie granice wiekowe – do 14 lat oraz do 21 lat, rozpoznawane były jako cechy nieletniości (*infancy, nonage*).¹¹ Wyodrębnienie tych granic wiekowych wiązało się ze stopniem rozwoju osoby fizycznej. Wiek 14 lat uznawano za granicę wieku dojrzałości (*age of discretion*). Natomiast od 21 lat osoba fizyczna uzyskiwała pełnoletniość (*full age*).¹² Ta ostatnia granica miała najbardziej doniosłe znaczenie dla określenia pełnej zdolności oskarżyciela do działań procesowych w postępowaniu sądowym.

Analiza orzecznictwa sądów *common law* wskazuje, że w większości spraw małoletni, którzy wystąpili z oskarżeniem w trybie *appeal*, określani byli bez wyraźnie zdefiniowanego wieku. Judykatura posługiwała się najczęściej określeniem granicy wiekowej, używając wyrażenia „małoletniego (dziecięcia) poniżej wieku” – ang.-norm. *enfant deins (deynz) age*, ang. *infant within age, infant under age*, łac. *infans infra aetatem*.¹³ Zwrot ten wskazywał na pozostawanie małoletniego poniżej „pełnego wieku” (*full age*). Okres pozostawania poniżej „pełnego wieku” wyrażany był zwrotem „nieletniości” (*nonage*).¹⁴ W orzecznictwie rza-

⁹ „*E si ascun dedienz lage de xxj. an appele, li defendaunt ne lestovera ja de respoundre a si haute action...*”, *The Mirror of Justices*, s. 51.

¹⁰ *Ibidem*, s. 36.

¹¹ Zob. W. Blackstone, *The Commentaries on the Laws of England. A Fascimile of the First Edition of 1765–1769*, vol. IV: *Of Public Wrongs (1769)*, wstęp T. A. Green, Chicago 1979, s. 22–23.

¹² „[...] *the full age of male and female, according to common speech, is said the age of 21 yeares. And the age of discretion is called the age of 14 yeares*”, E. Coke, *The First Part of the Institutes of the Laws of England*, London 1809, lib. 2, sect. 104. Zob. też *Mirror of Justices*, s. 96; „...*xxj. yere olde, from thence he is reckoned of full age...*”, T. Smith, *De Republica Anglorum. A Discourse on the Commonwealth of England*, red. L. Alston, Cambridge 1906, s. 120. Zob. W. Blackstone, *op. cit.*, vol. IV, s. 23.

¹³ *Liber Assisarum*, 21 Edw. III, pl. 4, fol. 76a (1347 r.), Seipp Number: 1347.213ass, www.bu.edu/phpbin/lawyearbooks/display.php?id=11517 (19.02.2013); *Liber Assisarum*, 32 Edw. III, pl. 8, fol. 196b (1358 r.), Seipp Number: 1358.008ass, www.bu.edu/phpbin/lawyearbooks/display.php?id=13175 (20.02.2013); Pasch./Trin. 22 Edw. IV, pl. 46, fol. 20a (1482 r.), Seipp Number: 1482.114, www.bu.edu/phpbin/lawyearbooks/display.php?id=20964 (19.02.2013); *Select Cases in the Court of King's Bench under Richard II, Henry IV and Henry V*, vol. VII, red. G. O. Sayles, Selden Society, vol. LXXXVIII, London 1971, s. 179 („*est infra etatem*”); *The Eyre of Northamptonshire, 3-4 Edward III (A. D. 1329–1330)*, vol. I, red. D. W. Sutherland, Selden Society, vol. XCVIII, London 1983, s. 793 („*enfant denz agee*”); *Year Books of Edward II. Vol. VI. 4 Edward II. A. D. 1310–1311*, red. G. J. Turner, Selden Society, vol. XXVI, London 1914, s. 130 („*deynz age*”).

¹⁴ Trin. 21 Edw. III, pl. 16, fol. 23b (1347 r.), Seipp Number: 1347.095, www.bu.edu/phpbin/lawyearbooks/display.php?id=11399 (20.02.2013); Trin. 45 Edw. III, pl. 36, fol. 25a (1371 r.),

dziej spotykamy natomiast wyraźnie zdefiniowany wiek oskarżyciela. W sprawie z 1367 r. małoletni w wieku poniżej 18 lat (*enfant deins age de xvij ans*) wystąpił z oskarżeniem w sprawie o zabójstwo swojego ojca.¹⁵ W kolejnej sprawie spotykamy natomiast wyraźne powołanie się na wiek 21 lat. W postępowaniu przed Sądem Ławy Królewskiej w 1408 r. oskarżony skutecznie zarzucił, że skarga karna została wniesiona przez osobę, która była małoletnia i nie miała ukończonych 21 lat (*est infra etatem viginti et vnius annorum*). Na podstawie przeprowadzonego badania sędziowie ustalili, że wiek oskarżyciela nie tylko znajduje się poniżej 21 roku życia, ale że osiągnął on wiek najwyżej 17 lat.¹⁶ Jeszcze w pierwszej dekadzie XVII w. Ferdinando Pulton wskazywał na 21 rok życia, jako granicę, której osiągnięcie umożliwiało rozpatrzenie skargi wniesionej w formie *appeal*.¹⁷

2. Przechodząc do określenia modelu postępowania sądowego w sprawach wszczętych przez małoletnich, należy wskazać, że ustalenie samego wieku oskarżyciela należało do sędziów wyrokujących. W sprawie rozpatrywanej przez Sąd Ławy Królewskiej w 1408 r., w wyniku podniesionego przez oskarżonego zarzutu co do małoletniości oskarżyciela, sędziowie przeprowadzili badanie osoby, które polegało na oględzinach ciała (*per inspectionem corporis*) oraz przesłuchaniu (*per examinationem*).¹⁸

a) małoletniość oskarżyciela stanowiła podstawę do sformułowania zarzutu procesowego (ekscepcji procesowej). Oskarżony mógł zatem przed sądem podnieść argument nieosiągnięcia odpowiedniego wieku przez małoletniego, który wniósł skargę karną. Jeżeli ekscepcja podniesiona przez oskarżonego potwierdziła się, następowało rozstrzygnięcie sądowe, stwierdzające niedopuszczalność realizacji funkcji oskarżenia przez małoletniego.¹⁹ Prowadziło to do odroczenia rozpatrzenia *appeal* do czasu uzyskania przez oskarży-

Seipp Number: 1371.059, www.bu.edu/phpbin/lawyearbooks/display.php?id=14378 (20.02.2013); Pasch. 27 Hen. VIII, pl. 25, fol. 11a (1535 r.), Seipp Number: 1535.029, www.bu.edu/phpbin/lawyearbooks/display.php?id=22261 (20.02.2013).

¹⁵ *Liber Assisarum*, 41 Edw. III, pl. 14, fol. 254b (1367 r.), Seipp Number: 1367.094ass, www.bu.edu/phpbin/lawyearbooks/display.php?id=13823 (20.02.2013).

¹⁶ *Select Cases in the Court of King's Bench...*, vol. VII, s. 179.

¹⁷ „An Infant within the age of twenty and one yeares, may have an appeale...”, F. Pulton, *De Pace Regis et Regni*, London 1609, fol. 158.

¹⁸ *Select Cases in the Court of King's Bench...*, vol. VII, s. 179; „...un fuit Appel' de mort son pier per un enfant deins age, & pur ceo que per inspection de Court, il fuit trove deins age.”, Trin. 11 Hen. IV, pl. 56, fol. 94a (1410 r.), Seipp Number: 1410.120, www.bu.edu/phpbin/lawyearbooks/display.php?id=16180 (21.02.2013); „...appellant being in Court, and it appearing, by inspection of the appellant, that he was under age...”, Smith v. Bowen (1709 r.), 11 Mod., 216, *The English Reports*, vol. 88, London 1908, s. 998.

¹⁹ „[...] ad prosequendum appellum suum predictum admitti non debet”, *Select Cases in the Court of King's Bench...*, vol. VII, s. 179.

ciela pełnego wieku.²⁰ Interesujące jest jednak, że sąd mógł z urzędu zbadać zdolność do działań procesowych strony czynnej.²¹ Praktyka sądowa wskazuje na przypadki, w których małoletniość oskarżyciela nie została podniesiona przez oskarżonego, a pomimo to sąd, stwierdzając nieosiągnięcie odpowiedniego wieku, uchylał wniesioną skargę. Małoletni zachowywał natomiast prawo do wystąpienia z *appeal* w momencie osiągnięcia pełnego wieku.²² Dopuszczalne było zatem wniesienie oskarżenia przez pełnoletniego oskarżyciela o czyn, który był popełniony podczas jego małoletniości.²³

W obu powyższych przypadkach oskarżenie w trybie *appeal* było uznawane za nieskuteczne. Z tego względu na oskarżyciela nakładana była kara pieniężna. Z uwagi jednak na wiek oskarżyciela był on ułaskawiany (*pardoned*).²⁴ Oskarżony był natomiast uwalniany od skargi (ang. *quit of the appeal*)²⁵ lub bez określenia terminu stawiennictwa w sądzie (łac. *sine die*, ang. *without day*).²⁶ Ten ostatni zwrot nie wyrażał merytorycznego rozpatrzenia sprawy i nie stanowił przeszkody w późniejszym podjęciu ścigania o ten sam czyn w ramach ścigania przez osobę prywatną. Orzeczenie sądu o odroczeniu postępowania z powodu małoletniości oskarżyciela nie powodowało zatem upadku sprawy;

b) w XIII i XIV w. zgłoszenie zarzutu małoletniości oskarżyciela nie chroniło oskarżonego permanentnie od wymiaru sprawiedliwości, stąd ekscepcję tę należy traktować jako dylatoryjną. Oskarżony mógł jednak podjąć działania zmierzające do unicestwienia procesu na podstawie dostępnych zarzutów (ekscepcji) procesowych, pomijając zarzut nieosiągnięcia odpowiedniego wieku przez oskarżyciela. Pozytywne rozpatrzenie wniesionej ekscepcji nie powodowało wówczas wstrzymania postępowania, ale eliminowało go na drodze procesowej uruchomionej w trybie *appeal*. Wypracowany w XIII w. model postępowania karnego przewidy-

²⁰ „[...] *the plea shall remaine to be tried, until he come to his full age of one and twentie yeares*”, F. Pulton, *op. cit.*, fol. 158.

²¹ *Year Books of Edward II*, vol. VI..., s. 130; *Year Books of the Reign of Edward I. Michaelmas Term. Year XXXIII and years XXXIV and XXXV*, red. A. J. Horwood, London 1879, s. 94–95; „[...] *by inspection of the appellat, that he was under age, therefore the Court ex officio does abate the appeal.*”, *Smith v. Bowen* (1709 r.), *op. cit.*, s. 998.

²² *Year Books of Edward II*, vol. VI..., s. 130; *Year Books of the Reign of Edward I. Michaelmas...*, s. 94–95.

²³ „*Thomas de Baskervilla appellat Rogerum [...] et hoc offert etc. sicut ille qui hoc vidit dum fuit infra etatem, unde postquam ipse habuit etatem ipse eum incepit appellare.*”, *Select pleas of the crown. Vol. I. A. D. 1200–1225*, red. F. W. Maitland, Selden Society, vol. I, London 1888, s. 43–43 (85).

²⁴ *Liber Assisarum*, 41 Edw. III, pl. 14, fol. 254b (1367 r.), Seipp Number: 1367.094ass. Zob. *Select Cases in the Court of King's Bench...*, vol. VII, s. 179; *The Eyre of London, 14 Edward II, A.D. 1321*, vol. I, red. H. M. Cam, Selden Society, vol. LXXXV, London 1968, s. 90.

²⁵ *Year Books of the Reign of Edward I. Michaelmas Term...*, s. 94.

²⁶ *Select Cases in the Court of King's Bench...*, vol. VII, s. 179.

wał jednak wówczas uruchomienie procesu z ramienia króla (*at the King's suit*), który wymagał poddania kwestii winy oskarżonego pod rozstrzygnięcie ławy przysięgłych.

Ze skargi wniesionej przed Sąd Ławy Królewskiej (*King's Bench*) w 1301 r. wyraźnie wynikało, że oskarżyciel był małoletni (*puer infra etatem*), pomimo że oskarżony podniósł inną ekscepcję, dotyczącą utraty przez upływ czasu prawa skargi. Zarzucił mianowicie, że oskarżyciel uchybił terminowi roku i jednego dnia na wniesienie skargi do sądu.²⁷ Sędziowie wyrokujący potwierdzili prawidłowość argumentacji oskarżonego i w granicach oskarżenia w trybie *appeal* uwolnili oskarżonego na zawsze (*quietus imperpetuum*). Nastąpiło wówczas przejście do trybu oskarżenia z ramienia króla (*ad sectam domini regis*, ang. *at the King's suit*). Praktyka ta, stosowana już w XIII w., powodowała konieczność uruchomienia postępowania przed ławą przysięgłych. Ostatecznie w omawianej sprawie podsądny powołał się na dobrodziejstwo kleru i został niewinny przez ławę przysięgłych *per inquisitionem ex officio*.²⁸

c) kolejny możliwy sposób postępowania sądu wyłonił się na tle swoistej konkurencyjności pomiędzy trybami ścigania przestępstw w Anglii. Sytuacja taka miała miejsce, gdy wraz ze wszczęciem postępowania przez osobę prywatną w trybie *appeal* o ten sam czyn do sądu został wniesiony zatwierdzony przez przysięgłych pisemny akt oskarżenia (*indictment*). W ramach tego ostatniego trybu postępowania król uznawany był za stronę postępowania.²⁹ Prawo angielskie uznawało jednak, że naprawienie krzywdy w trybie oskarżenia wnoszonego z ramienia osoby prywatnej miało pierwszeństwo przed trybem ścigania *at the King's suit*. W przypadku przestępstw pospolitych (kradzieży, rabunku, zabójstwa) osoba prywatna była uprawniona do wniesienia indywidualnego oskarżenia (*appeal*) w ciągu roku i jednego dnia od popełnienia czynu.³⁰

Przenosząc to zagadnienie na płaszczyznę niniejszego studium, w praktyce sądów angielskich dochodziło do zbiegu oskarżenia wniesionego w trybie *appeal* przez małoletniego z oskarżeniem w trybie *indictment*. Już w sprawie z 1347 r. sąd w odpowiedzi na zarzut oskarżonych o małoletniości oskarżyciela, który wniósł skargę w trybie *appeal*, nakazał odczytanie pisemnego aktu oskar-

²⁷ Statut z Gloucester (1278 r.), c. IX, *The Statutes of the Realm*, vol. I, London 1810, s. 49.

²⁸ *Select Cases in the Court of King's Bench*, vol. III, red. G. O. Sayles, Selden Society, vol. LVIII, London 1939, s. 109–111.

²⁹ „*Rex est pars in casu isto, et sequitur ex officio [...] Rex est pars ex officio...*”, *Rex v. Sir Hugh* (1293–94 r.), *Year Books of the Reign of King Edward The First, XXX–XXXI*, red. A. J. Horwood, London 1863, s. 530.

³⁰ Zob. *Select Cases in the Court of King's Bench*, vol. II, red. G. O. Sayles, Selden Society, vol. LVII, London 1938, s. lxxxii; Statut z Gloucester, 6 Edw. I, c. 9 (1278 r.), *The Statutes of the Realm*, vol. I, s. 49. W sprawach o zgwałcenie obowiązywał natomiast 40-dniowy termin na wniesienie skargi prywatnej, Statut Westminsterki I, 3 Edw. I, c. 13 (1275 r.), *The Statutes of the Realm*, vol. I, s. 29.

zenia zaprzysiężonego przez ławę oskarżającą (*indictment*). Sędzia wymagał następnie od oskarżonych, aby ustosunkowali się do postawionych im zarzutów w odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób chcą się uwolnić (*they were asked how they wished to acquit themselves*). Ostatecznie oskarżeni zaprzeczyli winie w przyjętej zwyczajowo formule (*not guilty*), nie kryjąc wątpliwości co do wymogu odpowiedzi na oskarżenie, pomimo zawisłości sprawy wszczętej w trybie *appeal*.³¹ W sprawie z 1358 r. sędzia naczelny *King's Bench* William Shareshull wyjaśnił motywy tego sposobu postępowania, podając przykład wniesienia *appeal* przez małoletniego w wieku 5 lat. W opinii Shareshulla nie byłoby rozsądne, by proces z ramienia króla ulegał w takiej sytuacji opóźnieniu (*the suit of the king would be delayed*).³²

Pomimo nieosiągnięcia pełnego wieku przez oskarżyciela podsądny musiał odpowiedzieć na zarzuty sformułowane w *indictment*. Następowoło to podczas *arraignment*, w fazie procesu, w której dochodziło do formalnego przedstawienia zarzutów oskarżonemu przed sądem. Ostatecznie jednak judykatura uznawała zasadę pierwszeństwa indywidualnego oskarżenia w trybie *appeal*. Stąd w okresie małoletniości oskarżyciela, nawet gdy oskarżony wyraził zgodę na osądzenie, nie przeprowadzano dalszego postępowania „z ramienia króla”. W tym czasie oskarżony mógł być uwolniony za poręczeniem (*mainprise*);³³

d) analiza argumentacji, która leżała u podłoża zasady odraczania spraw aż do uzyskania przez małoletniego wieku pełnego, wskazuje, że sędziowie brali pod uwagę jego cechy intelektualne i fizyczne. Ze spraw zarejestrowanych w księgach rocznych (*year books*) z pierwszej połowy XIV w. dowiadujemy się, że sędziowie zwracali uwagę na niezdolność rozpoznania przez małoletniego różnicy pomiędzy dobrem a złem.³⁴ Wstrzymanie postępowania wszczętego przez osobę, która nie osiągnęła pełnego wieku, uzasadniane było ponadto brakiem zdolności małoletniego do stoczenia pojedynku sądowego (*trial by battle*), będącego podstawowym środkiem dowodowym w trybie *appeal*.³⁵

Wskazanie cechy pojedynku sądowego jako podstawowego środka dowodowego w postępowaniu prowadzonym w ramach *appeal* wymaga uzupełnienia.

³¹ Trin. 21 Edw. III, pl. 16, fol. 23b (1347 r.), Seipp Number: 1347.095.

³² *Liber Assisarum*, 32 Edw. III, pl. 8, fol. 196b (1358 r.), Seipp Number: 1358.008ass. Zob. *Liber Assisarum*, 41 Edw. III, pl. 14, fol. 254b (1367 r.), Seipp Number: 1367.094ass.

³³ „And if the appeal be pending against him, they will arraign him on the indictment, but not take the inquest, for the suit of the party will be preferred, etc.”, *Statham's Abridgement...*, s. 412; *Liber Assisarum*, 32 Edw. III, pl. 8, fol. 196b (1358 r.), Seipp Number: 1358.008ass; „Defendant was left to mainprise until the party's suit be determined.”, Trin. 11 Hen. IV, pl. 56, fol. 94a (1410 r.), Seipp Number: 1410.120.

³⁴ *Year Books of the Reign of Edward I. Michaelmas Term...*, s. 94–95.

³⁵ Pasch./Trin. 22 Edw. IV, pl. 46, fol. 20a (1482 r.), Seipp Number: 1482.114. Podobnie zob. *Readings and Moots at the Inns of Court in the Fifteenth Century*, vol. II, red. S. E. Thorne, J. H. Baker, Selden Society, vol. CV, London 1990, s. 88; *Statham's Abridgement...*, s. 412.

W sprawach, w których pojedynek sądowy mógł być przeprowadzony, oskarżony posiadał prawo wyboru pomiędzy *trial by battle* a procesem przed ławą przysięgłych.³⁶ Teoretycznie zatem przy braku możliwości odbycia pojedynku sądowego (np. ze względu na wiek, płeć) oskarżony mógł wybrać tylko tryb postępowania z udziałem przysięgłych (*trial by jury*). Argumentacja ta posłużyła sędziom do zmiany stanowiska w kwestii wstrzymania procesu na okres małoletniości oskarżyciela.

Pogląd o konieczności odroczenia postępowania przeciwko oskarżonemu został podważony w XV w. W sprawie z 1430 r. sędzia naczelny *King's Bench* William Cheyne oraz wszyscy sędziowie Anglii zajęli stanowisko odmienne od dotychczas stosowanego przed sądami *common law*. Oskarżony miał od razu udzielić odpowiedzi na oskarżenie wniesione przez małoletniego w trybie *appeal*. Sędziowie porównywali sytuację oskarżonego w postępowaniu wszczętym przez małoletniego do obowiązującego modelu postępowania, w którym z oskarżeniem występowały kobiety. Również w ramach *appeal* wniesionego przez kobietę pojedynek sądowy nie był dopuszczalny i oskarżony musiał poddać się procesowi przed ławą przysięgłych. W obu przypadkach w opinii sędziów sprawa winna od razu podlegać rozpatrzeniu w trybie *inquest (per enquest)*, czyli z udziałem ławy przysięgłych (*trial by jury*).³⁷ Stanowisko to było podtrzymywane jeszcze w XVI w. W sprawie z 1535 r. sędzia *King's Bench* John Port wskazał, że zgodnie z poprzednią praktyką oskarżenie wniesione przez małoletniego w formie *appeal* ulegało odroczeniu do czasu uzyskania przez niego pełnoletniości. Port podkreślał jednak, że obowiązujące prawo wymagało, by oskarżony od razu odpowiedział na skargę małoletniego.³⁸ Na tle tej sprawy ujawniła się dodatkowo praktyka reprezentacji małoletniego oskarżyciela przed sądem przez opiekuna (*guardian*). Zapis księgi rocznej, która zawiera relację z tej sprawy, wskazuje, że praktyka ta mogła być stosowana już wcześniej.³⁹ Stanowisko zawarte w pochodzącej

³⁶ „*Et tunc habebit electionem ponendi se supra patriam vel defendendi se per corpus suum.*”, *Bracton...*, vol. II, s. 390; „*Et si le defendaunt ne puse abatre le apel, adunc soit en sa eleccioun a sei defendre par soen cors ou par pays.*”, *Britton...*, vol. I, s. 104; „[...] *eleccionem habebit ponendi se super patriam vel defendendi se per corpus suum.*”, *Fleta...*, vol. II, s. 84. Podkreślał to również w drugiej połowie XVI w. Sir Thomas Smith: „*If I leave that and will appeale, which is profer my accusation against him who hath doone to me this injurie, the defendant hath this advantage to put himselfe to the Jurie [...] or to demaunde the triall by battle...*”, T. Smith, *op. cit.*, s. 113. Por. K. B a r a n, *Strony procesowe przed angielskimi sądami karnymi doby Tudorów i wczesnych Stuartów (do roku 1640)*, Kraków 1994, s. 48

³⁷ *Statham's Abridgement of The Law*, M. C. Klingelsmith (tł.) Boston 1915, s. 411–412 (8). Zob. też *Readings and Moots at the Inns of Court in the Fifteenth Century*, vol. II, red. S. E. Thorne, J. H. Baker, Selden Society, vol. CV, London 1990, s. 87–88.

³⁸ Pasch. 27 Hen. VIII, pl. 25, fol. 11a (1535 r.), Seipp Number: 1535.029. Zob. *The reports of William Dalison, 1552–1558*, red. J. H. Baker, Selden Society, vol. CXXIV, London 2007, s. 58 (6).

³⁹ „*One of the clerks said that the course was that plaintiff infant would appear by guardian,*

z 1709 r. sprawie *Smith v. Boven* precyzowało, że małoletni, który chciał wnieść do sądu skargę w trybie *appeal*, musiał występować przed sądem od początku *per guardianum*;⁴⁰

e) ostatnia sytuacja miała raczej wyjątkowy charakter i wiązała się z niestawiennictwem oskarżonego. W procesie opartym na prawie powszechnym, jeśli nie udało się dokonać aresztowania oskarżonego lub nie zabezpieczono jego stawiennictwa przy pomocy poręczycieli⁴¹, uruchamiana była sądowa procedura publicznego wezwania do stawiennictwa (*exigent procedure*).⁴² Publiczne wezwanie dokonywane było na czterech kolejnych sesjach sądu hrabstwa. Jeżeli oskarżony nadal bezpodstawnie uchylał się od stawienia się przed sądem, uznawano go za „wyjętego spod prawa” (*outlawed*, łac. *utlagatus*). W sprawie rozpatrywanej podczas sesji sędziów objazdowych (wędrownych) z okresu 1218–1219 małoletni (*infra etatem*) Alan oskarżył (*appellauit*) Adama le Troter o zabójstwo swojego brata. Adam nie stawił się i zbiegł. Jako że Alan popierał swoje oskarżenie, na kolejnych sesjach sądu hrabstwa nakazano wszczęcie postępowania *exigent* i w konsekwencji „wyjęcie spod prawa”.⁴³

3. Prawo angielskie umożliwiało małoletniemu (*infant*) poniżej 21 lat wnieście skargi karnej w trybie *appeal*. W okresie XIII–XIV w. okoliczność ta była traktowana jako podstawa do zgłoszenia dylatoryjnej ekscpekcji procesowej. Zdarzało się również, że sąd z urzędu badał zdolność oskarżyciela do podejmowania działań w procesie. W obu przypadkach, po ustaleniu małolet-

and offered to show precedents of this, and said that the clerk himself was guardina of an infant in an Appeal of Murder brought here recently.”, Pasch. 27 Hen. VIII, pl. 25, fol. 11a (1535 r.), Seipp Number: 1535.029.

⁴⁰ *Smith v. Boven* (1709 r.), *op. cit.*, s. 998. Zob. W. H a w k i n s, *A Treatise of the Pleas of the Crown*, vol. II, London 1824, s. 232.

⁴¹ Było to najczęściej sygnalizowane przez szeryfa formułą *non est inventus* w odpowiedzi na ryt *capias*. Zob. *Calendar of London Trailbaston Trials under commissions of 1305 and 1306*, red. R. B. Pugh, London 1975, s. 34. W. Lambarde, *Eirenarcha or of the Office of the Justices of Peace*, London 1588, s. 523, 528.

⁴² *Crown Pleas of the Wiltshire...*, s. 71; R. C. Palmer, *The County Courts of Medieval England*, Princeton 1982, s. 321; J. B. Post, *Local Jurisdictions and Judgement of Death in Later Medieval England*, „Criminal Justice History” 1983, vol. 4, s. 1; E. Powell, *Kingship, Law and Society. Criminal Justice in the Reign of Henry V*, Oxford 1989, s. 74. Autor XIII-wiecznego *Britton* opisywał procedurę wezwania podsądnego do stawiennictwa w kontekście oskarżenia w formie *appeal*, *Britton...*, vol. I, s. 12–13. Zgodnie ze statutem z 1352 r. w sprawach o ciężkie przestępstwa (*felony*) odpowiedź na drugi ryt *capias* była przesyłana po trzech tygodniach. Dopiero wówczas można było uruchomić procedurę *exigent*, 25 Edw. III, Stat. 5, c. 14 (1351–52), *SR*, vol. I, s. 322; zob. *Edward III: Parliament of January 1352*, PROME, ii-240 (23). W sprawie z 1356 r. osoba „wyjęta spod prawa” zarzucała, że *exigent* został w stosunku do niej uruchomiony z naruszeniem zapisów statutu z 1352 r., *SCKB*, vol. VI, s. 106 (70). Procedura *exigent* stosowana była jeszcze w XVI w. Zob. W. Lambarde, *op. cit.*, s. 523, 528; T. S m i t h, *op. cit.*, s. 87.

⁴³ *Rolls of the Justices in Eyre, being the Rolls of Pleas and Assizes for Yorkshire in 3 Henry III (1218–1219)*, red. D. M. Stenton, Selden Society, vol. LVI, London 1937, s. 214 (536).

ności osoby, która wystąpiła z oskarżeniem, jej skarga podlegała uchyleniu, a postępowanie odraczano do czasu uzyskania przez oskarżyciela „pełnego wieku”. Oskarżony mógł jednak pominąć zarzut małoletniości oskarżonego i doprowadzić do unicestwienia procesu, jeżeli sąd uznał zasadność zgłoszonej przez niego ekscepcji, powodującej całkowity upadek sprawy. Następowo wówczas postawienie w stan oskarżenia w ramach postępowania uruchamianego z urzędu w imieniu króla. W sytuacji zbiegu form ścigania przestępstw – oskarżenia wniesionego w formie *appeal* przez małoletniego i oskarżenia w trybie *indictment* (pisemnej skargi zaprzysiężonej przez ławę oskarżającą) – uznawano, że pierwszeństwo miał proces oparty na skardze prywatnej. Do czasu rozstrzygnięcia sprawy wszczętej w imieniu osoby prywatnej postępowanie prowadzone z ramienia Króla nie było kontynuowane.

Model postępowania w sprawach zainicjowanych prywatną skargą małoletniego podlegał modyfikacjom w następnych stuleciach. Od 1430 r. sędziowie angielscy przyjęli jednolite stanowisko, zgodnie z którym oskarżony, pomimo małoletniości oskarżyciela, musiał od razu odpowiedzieć na zarzuty sformułowane w skardze. Stanowisko to zostało potwierdzone w następnym stuleciu. W XVI w. i XVIII w. przyjmowano jednak, że małoletni oskarżyciel musiał być reprezentowany przed sądem przez opiekuna.

SUMMARY

Although English law tried to restrict infants' ability to prosecute, they played a significant role in the private prosecution (appeals) of crime. According to common law, an infant is a person under the age of twenty-one years, which is termed his full age. This article analyzes the model of proceedings in private prosecutions brought by infant appellants between the 13th and 18th centuries.